

HET BOSSCHE KERMIS – VERHAAL.

De Bossche kermis was (zeker aan het begin van deze eeuw) een belangrijke jaarlijkse gebeurtenis, zowel voor de stad als voor haar inwoners. De Bosschenaren leefden naar deze week toe. Het was immers een moment van ontspanning in het dagelijkse leven van de bevolking van deze stad. Naast Koninginnedag, carnaval en een voetbalwedstrijd van de plaatselijke favoriet was er weinig gelegenheid om de beslommeringen en de zorgen van alledag even te vergeten.

Er werd voor de *Kermis* dikwijls lang gespaard. Een bekend voorbeeld waren de spaarkassen in de cafés, maar er werd thuis ook in de *pot gekaart* of gewoon wekelijks uitgelegd. Op de eerste kermiszondag werd het gespaarde bedrag gedeeld onder de deelnemers, waarbij soms een kleiner, dan wel een groter deel van het ontvangen geld gereserveerd werd voor andere doeleinden, bijvoorbeeld een eerste aanbetaling op de steenkolen voor de naderende winter.

En wanneer dan op die eerste kermiszondag (of andere dagen) de bezoekers optrokken naar de Markt waren dit niet alleen de inwoners van 's-Hertogenbosch; velen onder hen kwamen uit de Langstraat, de Meierij en zelfs van over de Maas.

Natuurlijk waren het vooral de beide zondagen die het meeste in trek waren bij de kermis bezoekers, maar lang is het de gewoonte geweest, dat kermismaandag een vaste vrije dag was. Zo waren er meerdere vaste kermisgewoonten; de dienstboden waren meestal op woensdagavond vrij en kregen een extra fooi van *Mevrouw* om te gaan zwieren. De *Sjiek* ging het liefst op donderdag een kijkje nemen op de kermis.

Voor ons, de jeugdige Bosschenaren, was de kermis al eerder begonnen, namelijk met het trekken van de strepen, waarbij dan onderling weddenschappen werden afgesloten wat er op die plaats zou komen staan. Oorspronkelijk werden deze strepen kort voor de kermisweek overdag getrokken, maar later deed men dit in de nacht van zondag op maandag. Officieel heette het, dat de Markt zo intensief gebruikt werd als parkeerplaats, dat het vrijwel onmogelijk was de strepen te trekken zonder hinder van de geparkeerde auto's te ondervinden. Maar het andere verhaal was, dat de *gemeente mènnekes*, die de kermis moesten uitzetten, kribbig werden van het commentaar van de Bosschenaren die deze werkzaamheden gadesloegen.

Het toelaten van kooplieden met hun kramen en spellen is door onze stad altijd streng omschreven geweest. We moeten bedenken, dat de eerste kermissen (jaarmarkten) in onze stad voor een groot deel bestonden uit kramen voor de verkoop van allerlei waren e.d. Deze kramen hadden bij de aanmelding op de markt ook altijd voorrang op kramen met spellen of vertoningen

De jaarmarkten in 's-Hertogenbosch hebben een lange geschiedenis.

Al in het jaar 1397 wordt er gesproken over het *Geleij van Sint Jan* terwijl in het jaar 1451 gesproken wordt over het *Geleij van Onze Lieve Vrouw*. De betekenis van het woord *Geleij* is, vrij vertaald: *vrijgeleide*. Men begon een dergelijke jaarmarkt met het plaatsen van het zogenaamde Marktkruis. Met deze handeling werd de marktvrede afgekondigd. Dit hield in, dat geen der aanwezige (bonafide) kooplieden vòòr, tijdens en nà de markten voor schuldvorderingen kon worden aangesproken of gegijzeld.

Overigens had dit recht maar een beperkte reikwijdte, namelijk niet verder als het grondgebied van de Heer of Vorst zich uitstreckte.

Zodra het *Geleij* in werking trad werd op de pui van het Bossche stadhuis aan weerskanten een kruis geplant als teken van de hier geldende marktvrede. Dit gebruik gold in de 18^e eeuw nog.

De Schepenen - Gesworens en Raeden der Hoofdstad 's-Hertogenbosch hadden voor het verloten en verpachten van de kermisplaatsen een vast ritueel, dat zich overigens in al die jaren nog wel eens wijzigde in tekst en bepalingen. Een der allereerste bekendmakingen, die wij tegenkwamen in het kader van dit onderzoek, luidde:

*dat gèèn vreemd schoenmakerswerk ten plattelande gemaakt sal mogen worden ingebracht, geveilt of verkogt.
dat gèèn vreemde kramers of winkeliers mogen langer venten als de genoemde jaarmarkt begind of duurd.*

In 1772 werd deze tekst aangevuld met:

*dat gèèn comedianten – koorddansers – rijffelaars – marionetten - loterij kraamen - draijborden of iets dergelijks worden toegelaten.
dat gèèn spieghel en houtkramen
kramen van vier stuivers
en degene welke geen gesloten kramen hebben worden toegelaten.*

In 1775 werd aan deze bepalingen op verzoek van het gilde van de koperslagers toegevoegd:

dat gèèn vreemdelingen welke op de markt het beroep van koperslaen of ketelbuterije uitoefenen worden toegelaten.

In een latere periode gold dit ook voor vreemde boekverkopers.

In 1811 werd deze lijst uitgebreid met:

*dat geen kwakzalvers – planeetlezers – horoscooptrekkers worden toegelaten
bedelaars en vagebonden worden geweerd.*

Tot 1891 was de Commissaris van Politie de verantwoordelijke man omtrent kermissen en jaarmarkten. Na het genoemde jaar 1891 namen de Burgemeester en Wethouders de organisatie hiervan op zich.

De aanvraag voor kramen in 1814 was kennelijk zo groot, dat er eerst een loting plaats vond voor de grote kramen op de Markt, enige dagen later werden de resterende plaatsen onder de lakenhandelaren verloot.

Opvallend is de bepaling uit 1772, dat alleen toegelaten worden kramen welke gesloten kunnen worden. Waarschijnlijk is er te weinig controle om het stelen tegen te gaan. Vanuit dit oogpunt bezien zou het dan ook te verklaren zijn, dat sommige neringdoenden van het stadsbestuur toestemming kregen hun waren in de benedenzaal van het stadhuis op te stellen.

1777 Abraham van der Linden uit Haarlem met bol – bloemen.

1792 J.C. Scheffer met kunstvoorwerpen

Maar nu terug naar de Markt.

Woensdagmiddag 3 uur.

De kermiswagens (een deel werd via het spoor vervoerd) rijden rond dit tijdstip het marktterrein op. Het opbouwen kan beginnen

Een der eerste keren, dat we van onze ouders toestemming kregen om dit schouwspel van de aankomst der eerste kermiswagens op de Markt mee te maken hadden we ons al vroeg opgesteld bij het standbeeld van Jeroen Bosch, dat toen nog midden op de Markt stond.

Terwijl we uitkeken richting Hooge Steenweg komt daar het meest befaamde motoragentenduo aangereden, dat het Bossche politiecorps ooit geteld moet hebben.

Terwijl wij nog staan te wachten op de aankomst van een wagen van *Janvier of Consael* rijden de agenten richting standbeeld Jeroen Bosch en vragen minzaam aan de aanwezige schare jeugdige bezoekers:

Zijn jullie van de kermis ??

Nie ??

Opedonderd dan !!

We zijn toen inderdaad een stukje opgedonderd; niet ver. Want uiteindelijk waren we gekomen om iets te zien van het opbouwen van de kermis.

Dat opbouwen en (afbreken) is nogal eens een probleem geweest.

Vòdr 1926 kregen de kermisdirecties zowel voor het opbouwen als voor het afbreken van hun installaties een volle week. De vereniging van marktkooplieden bleef daarover protesteren, dat zij 3 volle weken moesten uitwijken naar het veel slechtere terrein van de Parade.

Bij een goede organisatie moest het toch in een korter tijdsbestek te klaren zijn.

De marktkooplieden konden het weten, want zij hadden het opbouwen en afbreken van *circus Gleich* bij het bezoek aan onze stad in ogenschouw genomen en zij adviseerden de kermismensen om daar eens in de leer te gaan.

Na een aantal tussen oplossingen besloot de gemeente in 1933 de navolgende regeling te treffen:

vanaf woensdag vòdr de kermisweek was de Markt na 3 uur voor de kermisbouwers

dinsdagavond nà de kermisweek moest de Markt weer vrij zijn.

Zoals wij daar stonden op die woensdagmiddag, smaakten sommige van ons het genoeg het gelijk over de weddenschap inzake de attractie welke op die plaats gebouwd zou worden aan hun zijde te krijgen, maar we waren ook wel eens getuige, dat een kermiseigenaar het niet eens was met de aan hem toegewezen plaats. Samen met de marktmeester was het dan oprukken geblazen naar het stadhuis. Nou schrokken ze daar niet zo gauw, want ze waren heus wel iets gewend.

Waren de kermisdirecties tevreden, dan klaagden de bewoners rond de markt wel; en omgekeerd was ook geen uitzondering.

Op 7 augustus 1801 attendeert het raadslid de heer Kippinx de Burgemeester erop dat de kermiskramen op de Hooge Steenweg de passage aldaar ernstig belemmeren.

In 1867 heeft de marktmeester een opstelling bedacht waarbij het front van alle attracties richting stadhuis wijst. Het moet vanaf het bordes een mooi gezicht geweest zijn. Maar minder tevreden waren de winkeliers aan de noordzijde van de Markt, die drie weken lang tegen de achterkant van de diverse inrichtingen mochten aankijken. Via de Kamer van Koophandel eisten zij dat in het vervolg het front naar hun huizen stond. Maar hoe de marktmeester het ook inrichtte, tot tevredenheid van iedereen kon hij het nooit maken. We laten zo maar eens een deel van de protesten horen, die aan de voeten van deze man werden neergelegd.

- 1879 *De bewoners van de Markt protesteren omtrent het plaatsen van Kermiskramen voor hun woningen.*
- 1889 *De kramen en de tenten van de kermis staan weer niet goed opgesteld, aldus F.H. van Engelen en J. Lingeman, beiden woonachtig op de Markt.*
- 1892 *Bewoner Offermans, wonende op de markt nabij het stadhuis, verzoekt het College geen stoommolen voor zijn woning te plaatsen.*
- 1908 *G Fielen wil gèèn Jan Klaassenspel meer voor zijn winkel.*

Maar wanneer dan alles is opgesteld kan voor de eerste kermiszondag het proefdraaien beginnen onder toezicht van de verantwoordelijke ambtenaren van Bouw - en Woning toezicht. Nee, risico's nemen deden ze niet zo gauw op het stadhuis omtrent de normen van de veiligheid. Menige keer is dit onderwerp een agendapunt geweest op de vergadering van B. en W.

In 1890 dragen zij aan de opperbrandmeester op (in het belang van de openbare veiligheid) om enige brandweer – wagens met wachten te stationeren bij de kermis. De brandwachten hadden onder leiding van hun commandant al enige keren geoefend, maar niet altijd met evenveel succes. Met de kermis van 1887 oefenden zij op de schouwburgtent van A. Craise waar het toneelgezelschap van Van Lier zou optreden. De tent werd danig nat gehouden, wat tot gevolg had, dat de niet – watervaste verf van het decoratieve voorfront na afloop van de oefening verdwenen was als sneeuw voor de zon. De opper – brandmeester nam de klacht sportief op en betaalde aan de kermisdirecteur 45 gulden schadevergoeding.

Maar alle problemen ten spijt; op zondagmiddag kon de pret van zwaaien en zwieren beginnen.
De Bosschenaren konden genieten.

Alle Bosschenaren ?? Er zijn er altijd die pech hebben.

In 1924 was er voor vrijwel geen enkele Bossche Kermisondernemer een plaats beschikbaar op de Markt. Dat pikten ze niet. Onder aanvoering van B. Giezen, de Carrouselhouder, trokken met niet minder dan 11 man sterk naar het stadhuis om verhaal te halen. De gemeente zwichtte echter niet en wees hun bezwaar af.

In 1926 meende de marktmeester dit probleem op te lossen door de Hinthamerstraat te benutten voor de Bossche ondernemers. Dit viel weer slecht bij de bewoners van deze straat. Aangaande dit probleem protesteren zij ondermeer in 1926; 1937; 1939; en 1949.

Uiteindelijk loste de gemeente dit probleem op door een aantal kramen van ingezetenen met handel in paling, vis, suiker en nougat toe te laten op de kermis. Hun plaats (maximaal 10) wordt dan de blinde muur behorende aan de Kweekschool in de Nieuwstraat.

Alles nu opgelost ??

Nee, want het is nu de Directeur van het Groot – Ziekengasthuis die klaagt over geluidshinder van de kermis in de Nieuwstraat.

Ondanks alle problematiek lukt het elk jaar weer om de kermis door te laten gaan.

Nou ja, elk jaar.

Er zijn jaren geweest dat 's-Hertogenbosch het zonder zijn kermis moest doen.

Cholera 1854 - 1866 - 1867 - 1892.

Belgische opstand 1830 - 1839.

W. O. I 1914 - 1917 - 1918.

W. O. II 1939 - 1940 - 1941.

Maar sinds een groot aantal jaren is de kermis weer een jaarlijks terugkerend evenement in onze stad.

Welkom dus, alleen wel even op de juiste zondag letten want in 's-Hertogenbosch houden ze nog wel eens van verandering.

Vòòr 1716 1^e zondag juli.

Vanaf 1716 zondag vòòr 24 juni.

Vanaf 1722 2^e zondag augustus.

Vanaf 1809 4^e zondag augustus.

Vanaf 1847 zondag vòòr 24 juni.

Vanaf 1878 2^e zondag september.

Nu de zaterdag vòòr de 1^e zondag van de laatste volle week van augustus.